ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента
Гогоренко Олени Володимирівни
про дисертацію
Локоти Ігоря Миколайовича
«ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ПРИ ПОРУШЕННІ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ»
(Одеса, 2024. – 287 с., основний корпус – 206 с.),
поданої до разової спеціалізованої вченої ради ДФ 62.035.2024
в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова
для розгляду та захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 035 Філологія
(галузь знань 03 Гуманітарні науки)

Перу давньогрецького філософа Платона належить такий вислів: “Необхідність - мати всіх відкриттів”. Саме на статус наукового відкриття претендує й дисертаційна праця Ігоря Миколайовича Локоти, виконана через необхідність заповнення лакунарних сегментів парадигм психо-, нейро- та патопсихолінгвістики, пов’язаних із вивченням мовлення осіб, що страждають шизофренією як найбільш важкокурабельною формою психічної патології (Н. Костюченко). Світова наукова спільнота встановила патогенез захворювання, його клінічні форми й особливості перебігу, методологійні прийоми для загальної діагностики з урахуванням мовленнєвого складника, однак і досі відчутно бракує технологій та експериментальних підходів до ранньої діагностики шизофренії саме за комплексним порівневим аналізом мовленнєвої продукції особи та її здатністю продукувати асоціації. Якраз цей недосліджений вектор і стає стрижневим в опонованій студії, що представляє собою абсолютно вдалу спробу майстерного аналізу “мовленнєвого комплексу хворих на шизофренію у проєкції на його психолінгвістичну природу” (с. 20 дис.), адже отримані дані в ході досягнення мети могли би застосовуватися у фаховій діяльності психологів та медиків (насамперед лікарів-психіатрів і неврологів), а також, як ми думаємо, і працівниками HR-

відділів компаній та установ, наприклад, під час проведення співбесід із кандидатами на посади, що суттєво знизило би кадрові ризики.

Праця Ігоря Миколайовича є оригінальним науковим твором, виконаним передусім з опертям на наукові традиції Одеської школи сугестивної лінгвістики, насамперед сфундаменталізовані її фундаторкою й очільницею доктором філологічних наук, професором Тетяною Юріївною Ковалевською. Відчутний евристичний потенціал роботи впрозорює її наукову новизну, що мотивується тим, що в ній, дійсно, вперше у вітчизняній лінгвістичній практиці представлено результати комплексного аналізу мовленнєвої продукції осіб, хворих на шизофренію (усне та писемне мовлення з деталізацією маркерів усіх мовних рівнів), визначено асоціативний фон сприйняття мовлення зазначених мовців та здійснено його порівняння з відповідними даними психічно здорових людей, а також розроблено й, головне, верифіковано алгоритм психолінгвістичної діагностики шизофренії. Підтверджуємо, що до п. Ігоря зазначені питання перебували на периферії дослідницьких інтересів науковців, насамперед фахівців із філології.

Правдивість і точність представлених у роботі наукових фактів, коректність їхнього інтерпретування, логічність та аргументованість авторських умовисновків і поглядів забезпечують бездоганність дисертаційної праці, виконаної із залученням як загальнонаукових, так і спеціальних лінгвістичних методів і методик, вибраних для досягнення макро- та мікроцілей студії цілком доречно та застосованих, як видно з тексту далі, повністю конгруентно. Додамо, що в презентації методологійного апарату дослідження (див. вступну частину) дисертант дотримується максимальної точності без зайвих деталізацій, хоч, як ми вважаємо, вказівка на те, що компонентний аналіз є різновидом структурного методу, могла би бути.

Маємо звернути увагу й на ті складники дисертації, що роблять її авторитетною. На наше глибоке переконання, таким складником

щонайперше виступає фактичний матеріал праці - 1) фрагменти усного та писемного мовлення 18 осіб, хворих на шизофренію, отриманих на базі Одеської обласної психіатричної лікарні № 4 (м. Білгород-Дністровський) шляхом темпорально тривалого інтерв'ювання зазначених осіб за участю автора роботи та з архівів згаданого медичного закладу; 2) масив асоціативних рекцій - 53 від 6 осіб, які страждають шизофренією, та 548 від 50 психічно здорових респондентів. Такі дані психолінгвістичним обстеженням ще не піддавалися, що, своєю чергою, робить дисертаційну працю цінною для наукових репозиторіїв як із теоретичного, так і практичного поглядів, оскільки її результати мжуть бути використані не лише під час проведення психологічних (психолінгвістичних) експертиз, у діагностувальній та корекційній роботі медиків та психологів. Убачаємо, що дослідження Ігоря Миколайовича вірогідно може стати поштовхом до нового кроку також і лексикографів, пробудивши інтерес до укладання коротких асоціативних словників нетрадиційного типу (напр., із коментарями), в т.ч. і електронних.

Оцінюючи зміст, структурованість та завершеність дисертаційної праці, маємо сказати про її інформаційну глибину, доказовість та послідовну злагодженість викладу.

Вступ дисертації має класичну тектоніку й містить чіткі, зрозумілі та ємні пояснення актуальності обраної проблематики, визначення мети та завдань дослідження, що їй повністю логічно підпорядковуються, дані про коректно визначені об'єкт і предмет, ідейно глибинний опис доцільності використання певних методів і методик, блок про фактичний матеріал із максимальною деталізацією даних, доведення наукової новизни, теоретичного та практичного значення праці. У цій частині праці також повідомлено про апробацію результатів дослідження, опубліковані праці за його матеріалами, вказано на особистий внесок здобувача наукового ступеня, описано структуру, що повністю відповідає чинним нормам.

Перший розділ “ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ” (сс. 27-61 дис.) знайомить з основним колом проблем, що розроблюються в парадигмах психо-, нейро- та патопсихолінгвістики, методологійний інструментарій яких для п. Локоти став фундаментом у проведенні серії експериментів та побудові авторського алгоритму психолінгвістичної діагностики шизофренії, чому присвячено другий, третій та четвертий розділи дисертації. В цій же частині опонованої студії представлено скрупульозний аналітичний огляд уже наявних паспортів вищезазначених наукових напрямів без відриву від стрижневого вектора дисертації; ретельно розглянуто теорії вищих психічних функцій, їхні види та можливі порушення, вказано на причини виникнення та зовнішні прояви з акцентом на мовленнєвий аспект. Загалом цей розділ, хоч і має суто теоретичний характер, усе ж відзначається й певною мірою оригінальністю, адже він представляє собою вдалу вибірку та коректне впорядкування відомих наукових фактів про різногалузеві дослідження мовлення при порушенні вищих психічних функцій.

Другий розділ “ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ПРИ ШИЗОФРЕНІЇ” (сс. 62-124), як і наступні, має вже практичну цінність і, крім огляду концепції мовної особистості з позицій лінгвоперсонології як нового психолінгвістичного напряму та систематизації відомостей про шизофренію як хворобу, презентує основні положення досліджень учених, у т.ч. і фахівців із психіатрії, які спостерігали та описували мовленнєву діяльність ховрих на шизофренію. В цьому контексті заслуговує на схвалення те, що встановлений дисертантом факт про те, що “порушення мовлення у пацієнтів із шизофренією охоплюють усі рівні мовної організації” (с. 81 дис.) спонукає його до проведення відповідного комплексного аналізу за рівнями мови, який власне й зреалізовано й оформлено окремими параграфами (див. п. 2.4 та п. 2.5), де оброблення відповідного ілюстративного матеріалу засвідчують широку філологічну ерудицію автора, адже жодна з висновкових тез не викликає заперечень. Приємно вражає й те,

що автор наводить аналітичні пояснення в розрізі кожного респондента-пацієнта, вказуючи на його вік та вид шизофренії. Це значно полегшує сприйняття ілюстративного матеріалу, що є складним через наявність в опитуваних згаданої вище хвороби.

Зацікавлює своєю нестандартністю та нетрадиційністю третій розділ дисертації "ПСИХОЛІНГВІСТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АСОЦІЮВАННЯ ХВОРИХ НА ШИЗОФРЕНІЮ" (сс. 125-159), в якому презентовано результати визначення специфіки внутрішніх процесів мовленнєвої діяльності хворих на шизофренію шляхом застосовування психолінгвістичної методики вільного асоціативного експерименту. За цей розділ маємо адресувати п. Ігорю не лише схвалення, а й висловити вдячність через низку причин. По-перше, зазначений експеримент дисертант проводить з 11 словами-стимулами, вибір яких переконливо пояснено (сс. 134-135). По-друге, до проведення експерименту автор залучає лише осіб жіночої статі, що корелює з даними ВООЗ, згідно з якими шизофренією жінки страждають майже вдвічі частіше за чоловіків. По-третє, підбір психічно здорових респондентів для проведення порівняльних інспектувань здійснено з дотриманням відповідності їхнього соціального портрета до соціального портрета хворих (в аспекті гендерної належності). По-четверте, оброблення результатів експериментальної роботи є цілком коректною та філологічно грамотною операцією, а самі дані, що піддалися обробленню та інтерпретації, можуть стати доповненням до наявних асоціативних словників, адже темпоральні межі збору фактичного матеріалу збігаються з новітнім періодом функціювання української мови.

Новаторським бачиться четвертий розділ дисертації "АЛГОРИТМ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ВИЯВІВ ЗАХВОРЮВАННЯ НА ШИЗОФРЕНІЮ" (сс. 160-198). Попри вагомість здійсненого огляду експериментально-психологічних досліджень при діагностуванні психічних захворювань, усе ж показовими виявляються параграфи, присвячені детальному опису етапів алгоритму психолінгвістичної ідентифікації хворих

на шизофренію та їхній верифікації. В розробленому алгоритмі автор продемонстрував доцільність проходження 4-х етапів, у яких мотивовано застосування відповідної логіки дій, із чим ми повністю погоджуємося, а також відзначаємо унаочненість у вигляді таблиць, що спрощує застосування цього механізму в подальших дослідженнях та сприяє економії часу для експериментів, що здійснюватимуть у майбутньому послідовники п. Локоти. Додамо, що верифікацію алгоритму дисертант здійснив, апробувавши кожний заявлений етап, завдяки чому зміг підтвердити валідність висновкових тез, сформульованих у попередніх частинах роботи.

Загальні висновки дисертаційної праці, як і висновкові положення до розділів, є інформативно глибокими та розгорнутими, повністю розкривають основний зміст розділів і корелюють із сформульованою у вступі метою та завданнями. Список використаних джерел і літератури налічує 320 бібліографічних позицій, із-поміж яких 166 – іноземними мовами, що лише увиразнює фундаментальність проведеного дослідження. Робота має також 19 додатків, що унаочнюють її результати, впрозорюють логіку дослідницьких пошуків та служать додатковим доказом авторських умовисновків, чому також сприяє здійснена належним чином апробація результатів та їхнє викладення в публікаціях. Так, п. Ігор представив науковому світу 9 наукових праць, із яких 5 - у фахових виданнях України, 1 - у колективній монографії та 3 тези, паралельно обговоривши проміжні та остаточні результати дисертаційного дослідження на 7 солідних наукових заходах. Зазначені кількість, якість, обсяг та зв'язок публікацій зі змістом дисертаційної праці, а також і фактично підтверджена апробація повністю відповідають чинним вимогам.

Робота Ігоря Миколайовича Локоти засвідчує його високий фаховий рівень як дослідника, однак усе ж маємо звернути увагу на певні авторські твердження, що потребують публічного обговорення з метою деталізації фактів, хоч вони абсолютно не послаблюють і без того потужні за своєю

науковою вагою фактологійний та методологійний стрижні дисертації. Вони радше дають підстави для роздумів щодо майбутніх наукових пошуків.

1. Автор деталізовано представив у своїй праці паспорт нейролінгвістичної науки, вказавши та глибоко проаналізувавши її зв'язки із суто лінгвістичними теоріями, що повністю корелює з проблематикою дослідження, звернувши увагу також і на психо- та нейропідґрунтя. У зв'язку з цим п. Ігор цілком слушно, на наш погляд, заявляє, що нейролінгвістика є «міждисциплінарною галуззю» (с. 38 дис.). Однак усе ж хотілося б отримати уточнення цієї тези, адже, наприклад, Е. Ахлсен уналежнює нейролінгвістику до власне-лінгвістичних наук, Н. Шиллер акцентує на тому, що вона є міждисциплінарною експериментальною дисципліною та має перетини з експериментальною психолінгвістикою, Г. де Зубікарай запевняє, що нейролінгвістика – це галузь прикладної лінгвістики. Яку з цих позицій поділяє автор дисертації, чи, може, має зовсім інший погляд та який саме?

2. Схвально оцінюючи проведений автором вільний асоціативний експеримент, що відзначається методологічною коректністю та ретельністю в обробленні та інтерпретації результатів, усе ж в опонованій студії не пояснено природу наявності асоціатів-термінів у респондентів із шизофренією (напр., реакція «хлорофітум» на слово-стимул «зелений» (с. 170 дис.) та відсутність відповідної категорії слів у респондентів із здоровою психікою.

3. Нам повністю імпонує підхід, запропонований та успішно й навіть досконало зреалізований п. Ігорем щодо вибору одиниць мовних рівнів, що піддаються аналізу текстової продукції респондентів із шизофренією. Якщо вибір одиниць аналізу фонетичного, лексико-семантичного, морфологічного та текстового рівнів видається нам зрозумілим і логічним, то щодо синтаксичного рівня все ж маємо дізнатися, чому домінувальні структури речень сортовано лише «за метою висловлювання (розповідні, питальні, спонукальні) й інтонацією (окличні та неокличні)» (с. 86 дис.) та чому до

безпосереднього аналізу не залучено інші класифікації речень, насамперед простих як домінантних у продукції осіб із шизофренією.

Загалом же дисертаційна праця засвідчує вміння Ігоря Миколайовича Локоти критично осмислювати мовознавчі теорії, помірковано синтезувати методологійні підходи лінгвістичних та нейронаук, уважно аналізувати значні масиви мовних явищ і фактів та структурувати їх, а також працювати з різними за соціальним статусом респондентами, в т.ч. хворими, грамотно проводити масштабні експерименти та доступно презентувати встановлені наукові факти.

Робота не має виражених ознак академічного плагіату та є абсолютно авторським дослідженням.

Наведене дає підстави твердити, що дисертація «ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ПРИ ПОРУШЕННІ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ» відповідає всім вимогам, що висуваються чинним українським законодавством до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Її автор, Ігор Миколайович Локота, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі гуманітарних наук зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент:
доктор філологічних наук, доцент
(Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова) О. В. Гогоренко

Підпис доц. Гогоренко О. В. засвідчую
вчений секретар
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова С. А. Уткіна

10.01.2025